

Recuperări

CZU : 821.135.1.09-1

Valeriu Senic**(18.09.1939, Criva, Briceni –****16.10.2003, Chișinău)**

Studii: Universitatea de Stat din Chișinău, Facultatea de Istorie și Filologie, specialitatea *Limba și literatura română* (1961). Lector superior universitar la Catedra de limba și literatura română (1967-1968); doctor în filologie (1973); prodecan la Facultatea de Pedagogie (02.-09.1968); decan la Facultatea de Pedagogie (1968-1973), decan la Facultatea de Filologie (1975-1981); șef la Catedra de limba și literatura română a Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți (1976-1983); critic literar; redactor-șef la „Literatura și arta” (1984-1986); deputat în Parlamentul Republicii Moldova.

„Ba să vezi ... posteritatea este încă și mai dreaptă”¹

De atunci, de când s-a înălțat în veșnica sa Nemoarte, i-am dovedit cu prisosință că avea tot temeiul să ne ironizeze cu această mult prea amară și sardonică zicere. (Incisiva replică aparținând, concomitent, unui umanist statornic – romanticul făurar de suflete nobile, care a știut să ne iubească – pe cei de ieri, de azi, de mâine) I-am dovedit-o prin incomprehensiunea noastră, prin glosarea ușuratică a Verbului de pro-roc, prin lașitatea „selecțiilor” ce răsfoiau cu precauție de pinguin titanica-i Operă. Prin sacrilegica lipsă de răspundere și demnitate, când ne-am făcut de ocară pînă și limba noastră cea de toate zilele.

S-a întîmplat deci pînă la urmă că și doua creații eminesciene din paginile acestea comemorative ale numărului de gerar al „Nistrului” nu-și puteau afla loc între copertele volumelor ce apăruseră pînă azi la noi: „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie” și „Doina”.

„Minisincopel” și „magnielipsele”, ce însoțeau mai ieri procesul de valorificare anevoioasă a moștenirii clasicilor noștri, erau prilejuite toate de înțelegerea eronată (sau chiar de ignorarea) a principiului istorismului, a poruncilor leniniste cu privire la asimilarea tezaurului artistic al trecutului. Asimilare INTEGRALĂ, deși CRITICĂ. Asimilare critică, dar GRIJULIE. Luminînd-o, adică, exigența noastră înțelegătoare, respectul filial, de care s-au învrednicit plenar înaintașii. Pentru ca să nu dispară din programele școlare cele vechi „Epigonii”, „Geniu pustiu”, „Dan, căpitan de plai”, „Sergentul” sau „Plugul blestemat”. „Vina” purtînd-o, bineînțeles, sintagme ca „scripturile române”, „mîinile române”, „românul venea”, „o falnică româncă”. Or, anomalia n-o îndreptățește nici faptul că și din edițiile academice au

¹Text reprodus după: Valeriu Senic, *Ba să vezi ... posteritatea este încă și mai dreaptă*, în *Nistru*, 1989, nr. 1, p. 99-102.

.....
 dispărut – la mijloc perindându-se aceeași „culpă” – fragmente din scrierile în cauză, lucrări de mare preț sau chiar cicluri întregi. (De parcă am fi pus la îndoială **românitatea** poporului nostru sau existența istorică a unei țări vecine, care, după crucialul an 1859, avea să se numească România și unde aveau să-și desfășoare activitatea clasicii originari din Moldova transpreeană. De parcă n-ar fi scris, cu bună credință, truditul nostru cronicar: „ ... iară nu întrebăm: „știi moldovenește?”, ce „știi românește?”, adecă **rîmlenește...**”. Și citindu-l pe Miron Costin, punem punct ... înainte de ultima conjuncție. Dar ... cei pe care „Istoria literaturii române” îi supranumește „**Marii cronicari MOLDOVENI**” și-au purtat, neatînse, prin veacuri nu numai înțelepciunea și destoinicia, ci încă răbdarea, toleranța, bonomia. Ca să ni le cultivăm și noi, în cele din urmă!)

Pentru că nici să figureze în programele școlii medii „Scrisoarea III”, capodoperă eminesciană, îndemnându-ne, peste creste de secole, spre altarul cutremurătoarei predici de înalt patriotism și nețărmurită independență sufletească, pe care ne o va rosti Mircea cel Bătrîn, domnul Valahiei, străbunei Țării Românești, răzorașă a viitoarei Moldove a lui Ștefan al nostru, cel Mare și Sfînt. (De parcă elevii ceia n-ar fi studiat un curs elementar de **istorie universală**, pasajele căruia le chema imaginația peste nouă mări și țări, dar, ferească sfîntul, să poposească pe la vecinii republicii lor!).

Pentru ca ...

Să revenim însă la cele două poezii, pe care le dezgropăm azi din poltroneria și ingratitudea noastră împietrită, nădăjduind că epoca Restructurării revoluționare va țintui pentru totdeauna, între parametrii perfectului compus, manifestările de ignoranță și conjuncturism, în care ne complăceam, cu regret, nu chiar atât de rar.

La 17 ani Eminescu publica oda-legămînt „Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie”. Urări impetuoase, nimbate de juvenilă viziune romantică, veneau să certifice învăpăiatele declarații de manifest artistic, rămase printre schițele de laborator al începuturilor: „Românu-n trecut mare e mare-n viitor! / Și tu vrei ca poetul să fie trecător, / Pe-a țării sale țarmuri să n-aibă ce să cînte? / Dar nu-s colori destule în lume să-nvesmînte / A munților Carpatici sublime idealuri, / Ce înoată-n a lui suflet cum noată-n mare valuri ...”.

Inelul stilistic cu nuanță de simplocă al strofei ce declanșează și al celei ce vîrfuiește imperativele imnice, epifora persistînd în fiecă octavă, amplifică masiv rezonanțele crezului de angajare patriotică a rapsodului care pornea spre culmile Olimpului – coborît din stele, „purînd pe frunte” raza națiunii sale. Punctele de reper ale acestei automobilizări civice fiind gloria trecutului și măreția viitorului de neam.

Imaginea spadei fumegînd de sînge dușman nici de cum nu o alimentează învolburări ale profețiilor unei meniri cu devieri șovine pentru „poporul-împărat”. Fiindcă urmează o strofă din opt rînduri schițînd simbolul îngerului de iubire și înfrățire, a cărui candelă de pace răpune candela zeului Marte, luminează sufletul și cugetul întregii lumi. Altarul lui – în inimă de mîndră, fericită, puternică Țară – îl și privește tînărul poet.

.....
 ... „De la Nistru pîn’-la Tisa / Tot românul plînsu-mi-s-a ...”. Asonanțele plasate în rime cu un „a” accentuat, apoi și reluat, pare-se, la nesfârșit ne copleșesc prin cernit ison de alean. Pentru ca distihul final, cu rima lui dactilică și cuvîntul polisilabic ținînd locul a două-trei vocabule, să rotunjească abrupt blestemul, lăsînd, totodată, prelung ecou de sentință înverșunată, fără drept de apel: „Îndrăgi-i-ar ciorile / Și spînzurătorile”. Între aceste chenare – inflexiuni de litanie lugubră se zbate, plînge, strigă, blamează, nădăjduiește versul „Doinei” Lui. S-a făcut îngînat, pe parcursul anilor, și cu durere a bunei credințe, și cu aer de taină lipicioasă, de filistină aluzie răuvoitoare. S-a probat de loc grăitor, a identifica „neagra străinătate” doar cu „muscalii de-a călare”. Deși, chiar fără aprofundări în subtext sau în macrosistemul creației eminesciene, ne dăm seama că protestul vehement al autorului e îndreptat, mai întîi, contra cosmopolitismului celor potențați, contra nihilismului național în genere, contra oricărei politici de subjugare a altor neamuri, de năruire a entităților. Ne-o sugerează, bunăoară, și frecventul pe atunci motiv al drumului de fier-metaforă a aservirii necumpănite-a țării-capitalului de aiurea. (Să ne amintim și de cîntecul satiric al lui B. P. Hasdeu „Drumul de fier”: „Nu-i destul c-avem ciocoi, / Ne mai trebui lanțuri noi: / Să tot curgă ca șiroi / Cîrduri de STRĂINI la noi”). Într-un articol din „Curierul de Iași”, Eminescu se revolta împotriva dărilor mari „așezate pentru plata unor drumuri de fier, pe care n-avem ce căra”, pentru a preciza categoric altă dată – în spirit junimist – că „primirea formelor de cultură ale STRĂINĂȚII, fără bazele economice și cuprinsul echivalent, se soldează cu mizeria claselor muncitoare”.

În eseul „Bălcescu și urmașii lui” se întrebă alarmat: „Oare neamul românesc, cu toată trăinicia rădăcinilor, are viitor, cînd trunchiul e rupt de întreg trecutul nostru și răsădit în mod meșteșugit în stratul unei dezvoltări CU TOTUL STRĂINE, precum este pentru noi cea FRANȚUZEASCĂ?”. Pentru ca în „Timpul” din 1882 să revină asupra problemei: „... toate formele exterioare ale unii civilizații STRĂINE s-au introdus la noi: scumpe, sterpe, ultra liberale, neavînd alt efect decît favorizarea STRĂINILOR în toate afacerile lor din România”.

Că mesajul „Doinei” nu e o declanșare expres „antimoscălească” ne-o sugerează, probabil, și invocția lui Ștefan cel Mare, domn a cărui perspicacitate politică și frămînt neistovit pentru volnicia moșiei îl apropie anume de Moscova și despre care silitorul Gheorghe Asachi avea să scrie: „... cu simțămînt mărinimos se mîngîia, crezînd că prosfora răscumpără mîntuirea Patriei”, iar la îndemnurile de a-și încălca obligațiunile prevăzute de tratatul încheiat „Ștefan statornic au refuzat aceasta pînă la moartea sa”.

Întors de la Iași, unde participase la festivitățile prilejuite de inaugurarea statuii nemuritorului voievod al Moldovei, „eroul cel mai sublim al națiunii” (și unde citise, acasă la Iacob Negruți, „Doina” sa), redactorul „Timpului” îi stigmatizează furtunos pe capii „regimului roșu”, care „s-au adunat împrejurul bronzului ce reprezintă nu spre-al gloriifica pe EL, ci spre a lustrui nulitățile lor sub razele numelui său”. Rînduri incandescente de rugă tulburătoare și verdict incinerant îi pironesc la stîlpul infamiei

.....
 pe cei considerați de autor canalii înstrăinate de memoria istorică a poporului, de conștiința lui națională, de sentimentul adevăratului patriotism: „Și tu, Doamne Ștefane, stăteai mut și rece asupra acestei adunări ... și n-ai izbit cu ghioaga Ta răpuitoare de eroi în capetele acestor reptile, acestor agenți provocatori ai STRĂINĂTĂȚII..

Tu, care de patruzeci de ori, în patruzeci de bătălii, te-ai aruncat în rîndul întîi al oștirii ..., ascultîi oameni pentru care patria și naționalitatea sînt o marfă pe care o precupețesc?

Tu, ... s-ascultîi pe acești oameni incapabili de adevăr și de dreptate, pe acești traficanți de credință și de simțuri ...?” (18 iunie 1883).

Versuri ca „Tot românul plînsu-mi-s-a!”, „Vai de biet român săracul ...”, „Codru – frate cu românul” dau glas durerii plugărimii muncitoare, „cea din urmă, unica clasă pozitivă a României”, căruia poetul îi opunea în permanență stîrpirurile „ce stăpînesc această țară”, neagră masă „de GRECOTEI ignoranți, această plebe FRANȚUZITĂ, aceste lepădături ale pămîntului, această lepră a lumii și culmea a tot ce e mai rău, mai minciunos și mai laș pe fața întregului univers”, declarînd implacabil ca mai marii vieții și servii lor smeriți „nu sînt și nu pot fi” reprezentanții națiunii (articolul „Dorobanții”).

Vasăzică, specia doinei de alean și răzbunare a fost aleasă de poet, în primul rînd, pentru a face portavoce acelor umiliți împotriva stăpînitorilor abuzivi care scosese țara la mezat, interesul lor mercantil înghițind hulpav sentimentul de mîndrie pentru gloria trecutului, cel de alarmă apăsătoare pentru prezentul ei ticăloșit.

Dar abecedarul științei literare preconizează o deschidere a oricărui sistem ideatic-estetic microierarhic – a cutărei sau cutărei opere la care îngăduim – spre microsistemul scriitorului, spre universul lui artistic în multitudinea aspectelor acestuia, cu întreaga moștenire spirituală pe care ne-a lăsat-o. Iar principiul istorismului presupune o împletire a analizei sincronice cu cea diacronică. Or, din acest unghi de vedere, e oportună la disocierile „Doinei”, și trecerea în revistă, cel puțin a următoarelor secvențe de eminesciană. Noime elocvente licăresc în preocupările slavistice ale poetului (printre ele și excelența traducere din germană a unui manual clasic de limbă slavonă veche), întrucît „noi, de n-am înțelege rolul limbii slavice, am cădea în erori” și „parcă n-am trăi cu vecinii sute de ani și n-o să mai trăim; parcă se face gaură în ceriu, dacă am primit noi cîte ceva de la ei și ei de la noi”.

Petru I era pentru Eminescu, la 1877, „urieșul care preface un infinit de stepe într-un imperiu mare, într-o putere europeană ..., omul care **insuflă tuturor iubirea pentru viitorul Rosiei**”.

Îl considera pe N. V. Gogol „renumit autor rusesc”, fiindcă „și-a înrădăcinat în minte viața reală” a poporului său. În sfîrșit, mărturisind că-și găsisse un mare tovarăș în minunata creație a lui A. S. Pușkin, putea să declare entuziasmat: „Sînt copleșit de versurile lui, izvor de apa vie, de nobilă visare”. Dacă n-a scris anume aceste cuvinte, sensul și patosul lor trebuia să-i aparțină, de bună seamă.

.....

Însă tot a poetului nostru e și confesiunea: „De-aș trăi în Rusia și poporul, într-un moment generos, ar închide tiranii spre a-i decapita, de n-ar găsi carnefice, m-aș oferi eu”. Neîndoelnic, vasăzică: artistul, filosoful, publicistul, cetățeanul Eminescu nu confunda o țară prietenă cu despotismul înscăunat acolo și cu proiectele de expansiune ale țarismului – fenomen odios pentru întreaga lume civilizată a veacului XIX. Precum e cert că 1812, 1828-1829 sau 1877-1878 au fost ani glorificați de clasicii noștri nu pentru politica de rusificare ce aveau s-o desfășoare, să zicem, în Basarabia satrapii din metropolă, ci fiindcă pentru $\frac{9}{10}$ din noroadele creștine, înrobite de osmanlii, Rusia era, vorba lui F. Engels, „singurul lor reazem, echilibrarea lor, mîntuirea și ocrotirea lor firească”.

Nicolae Iorga, bunăoară, se vedea nevoit să constate la modul obiectivist că în timpul războaielor ruso-turce din anii 1768-1812 Moldova a trăit aproape jumătate din viața sa sub stăpînirea Divanurilor conduse și controlate de comandanții ruși și, deci, a făcut atunci parte, timp de vreo două decenii, dintr-un stat „a cărui organizație politică și orientare culturală, ale cărui forme materiale și spirituale erau europene”. (De aici și aceste rînduri ale unui Gheorghe Asachi sau Alexandru Hajdeu, înstelate de sentimentul pios al recunoștinței fără de prihană, al dragostei fraterne: „Pre auguștii protectori / Tot harul ș-acel bine / Ce de la ei ne vine / Revarsă-l înmiit” ori: „... и глушь степей и рабства крови / исчезли здесь под русскою державой”). De aici însă și avalanșa de interogații tumultoase ce detună, să zicem, în poezia lui V. Alecsandri „La Sevastopol”: „Cînd răsări-va-n ceruri frumoasa, blînda zi / Ci din orbire cruntă pe regi îi va trezi? / Ș-a răspîndi în lume simțiri mîntuitoare, / Dreptatea, libertatea, frăția-ntre popoare?..”).

Toma Nour, protagonistul romanului de tinerețe al lui Eminescu pleda pentru egalitate și bună înțelegere între neamuri, considerîndu-le „nuanțe prismatice ale omenirii” și proclamînd cu ardoare: „Faceți ca toate aceste colori să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de lumina ce le formează...”. Condamnînd cu durere și ură atrocitățile honvezilor, puse la cale de magnații maghiari, el, „natură catilinară”, susținea concomitent: poporul ungar era „bun și blînd, cum sînt toate popoarele pînă-n marginile unde nu le-au ameițit”. Eroul romantic din „Geniu pustiu” avea să edicteze înfocat: „... desființați rezelul și nu chemați cetele popoarelor!”.

Umanismul și internaționalismul vor rămîne o convingere a scriitorului pe parcursul întregii sale vieți. Citim, de exemplu, într-un articol de mai tîrziu: „Ceea ce-i neadevărat nu devine adevărat prin împrejurarea că-i național; ceea ce-i injust nu devine just prin aceea că-i național; ceea ce-i urît nu devine frumos prin aceea că-i național”. E drept, că vom atesta în unele lucrări și note xenofobe. Le aflăm – mai stridente, poate, ca oriunde – și în „Doina”. Sînt izbucniri dramatice de moment, cînd, într-o ipostază de clocotindă mînie malițioasă, confunda „pătura superpusă” cu elementele alogene, descoperindu-le, uneori, numai și numai în rîndurile partidului liberal. Să nu le ocolim cu ipocrizie, descumpănirile acestea, nici să le mursecăm poficios, însoțindu-le cu grimasa echivocurilor hrănite de obtuzitate lîncezitoare. Nu

.....
 ne-ar ierta-o nici scriitorul, nici omul Eminescu. Ci să probăm a înțelege asemenea răbufniri incidentale. Fără a le justifica, evident. Să cercăm însă a le conjuga, totodată, cu dominantele macrosistemului artistic, apropiindu-ne astfel de un cosmos poetic, în care au tălăzuit drame, tragedii, derute și despletiri subiectiviste, dar lumină blîndă și înavușitoare – cu mult mai multă. Să ne-o apropiem deci galaxia aceasta, evitînd lustrul de crestomație, însă și fără a uita o zisă a ilustrului Pușkin referindu-se la confratele său Bayron și vizînd „gloata” dintotdeauna: să nu ne facem iluzii; chipurile, uite, geniul poate fi și mai neputincios, păcătos – exact ca noi: să nu mințim, inducîndu-i în eroare și pe alții; da, el poate arăta, cîteodată, și mic, și plin de păcate-numai nu ca noi; cu totul altfel!

Fără a uita, bineînțeles, și rechizitoriul eminescian țintind într-o eventuală ispită a unui burtă-verde oarecare de a-și măsura micimea de cuget și faptă cu rătăcirile colosului unei spiritualități colective: „... Dar afară de acestea, vor căta vieții tale / Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale- / Astea toate te apropie de dînșii. Nu lumina / Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele și vina, / Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sînt / Într-un mod fatal legate de o palmă de pămînt, / Toate micile mizerii unui suflet chinuit / Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit”.

... Citim azi, în paginile „Nistrului”, poeziile eminesciene într-un fel inedite pentru noi. Le recitim cu gîndul de a reveni temeinic și la primul volum pe care-l îngrijise acum mulți ani, cu devoțiune și competență Ramil Portnoi. (Pentru că l-am citit și pe acela doar pe din afară) Cu gîndul să revenim – însetați de profunzimi – și la cele patru volume de mai tîrziu. Spre a ajunge și la cele noi, care le vor urma. În numele memoriei – cu adevărat vii – a întotdeauna luminîndului Luceafăr. În numele crezului unei datorii de cititori cu adevărat inteligenți. Nu cei care ne-am pretins pînă mai ieri. Ci care trebuie SĂ FIM. Deoarece ctitorul cel mai distins al verbului nostru poetic a detestat – cu încrîncenare sfîntă de adversar neclintit al întunericii – spoiala, veleitățile, sulițele cele retorice, măștile cele rîzînde, evlavia cea de vulpe. Deoarece „rămîne stîncă, deși trece valul ...”. Deoarece venim la Ziua Eminescu, venim către centenarul înălțării lui în țării, venim cu porniri de căință curată, de statornică voință – să fim ALȚII. Cei pe care ne-a vrut și ne-a blogoslovit El SĂ FIM.